Dragan Kolev
Narodna biblioteka, Dimitrovgrad

HRISTIJANIZACIJA BUGARA U IX VIJEKU – OKOLNOSTI, UZROCI I POSLEDICE

"... Tada je bugarski vladalac (Boris), kada je saznao za to, promjenio svoje namjere u skladu sa tim (vizantijskim) uspjehom, i pored svoje ranije drskosti. Osim toga, njegovi ljudi su bili iscrpljeni od gladi... Zbog toga su se svi lako saglasili da prihvate hrišćansko krštenje, a njihov (vladalac) prihvati je da se zove Mihail – po imenu imperatora. Tamo su bili poslani odabrani erhiereji, da učvršćuju hrišćansku vjeru."
Josif Genezij, vizantijski autor iz X vijeka

I

Hrišćanska religija ima dvomilenijumsku istoriju. Pojavivši se u Rimskoj imperiji tokom I vijeka kao jevrejska sekta, za nekoliko vijekova je uspjela postati svijetskom religijom da bi i sada bila jedna od najrasprostranjenijih.[1] Za vrijeme imperatora Teodosija Velikog (346 – 395) hrišćanstvo je proglašena za jedinu dozvoljenu religiju u Rimskoj imperiji a tokom IV vijeka se formira crkvena hijerarhija i Crkva kao institucija. Hrišćanka religija zatiče Rimsku imperiju u njenom raspadu. Kao da je slabljenje i raspad Rimske imperije pogodovao širenju uticaja hrišćanstva na nove narode. Prvo je uspjelo da pronikne među germanske narode i tokom IV vjeka Goti i Vandali bivaju pokršteni, a krajen V vijeka i Franci. Narednih tri vijeka (od VI do IX) hrišćanstvo osvaja i najudaljenija germanska plemena (Alamene, Frize, Anglosaksonce itd), da bi tokom IX i X vijeka obuhvatilo i sve slovenske narode. Krajem X vijeka gotovo cijela Evropa je postala hrišćanska. Na svom putu prema Istoku, hrišćanstvo stiže do Kavkaza i u V vijeku ga prihvataju Armenci i Gruzijci, ali mu se tokom VII vijeka islam snažno suprostavlja u daljem napredovanju.

Politička i kulturna podjela Rimske imperije na Zapadnu i Istočnu, dovela je do postepenog udaljavanja i osamostaljivanja crkvenih centara – Rima i Konstantinopolisa (Carigrada). Na Zapadu, usled raspadanja ovog dijela Rimske imperije na manje države i državice, crkveni

[1] Prema Crkvenim izvorima hrišćanstvo ima preko jedne milijarde slijedbenika. U Evropi ih ima oko 400 miliona, u Sjevernoj Americi preko 250 milona, Latinskoj Americi oko 180 milona, Africi 110 milona, Aziji 90 miliona i Australiji 20 milona članova. Među njima najveći uticaj ima katolicizam – sa više od 600 miliona vjerujućih, posle toga protestantizam – sa oko 300 miloma slijedbenika i na kraju pravoslavlje sa oko 150 milona pripadnika. Pravoslavlje je organizovano prema zvaničnim crkvenim izvorima u 15 autokefalnih i 2 autonomne crkve.

autoritet Rimskog episkopa naglo raste. Novopostali vladaoci tih država uvažavaju njegov autoritet jer od Rimskog episkopa bivaju i krunisani.[2]

Pravoslavlje se kao posebna hrišćanska konfesija oformilo u krilu Vizantije. U V vijeku se Rimska imperija raspala i u istočnom dijelu gdje se uspjela sačuvati monolitna država formirala se Vizantijska imperija. U njenom prostoru ostale su četri najuticajnije drevnohrišćanske opštine, koje su imale svoje episkopske centre sa svojim mitropolitima.[3] Oni ostaju pod vlašću vizantijskog imperatora, koji osim državnih poslova rukovodi i Istočnom crkvom. Protivrečnosti između dva hrišćanska centra se produbljuju, a raskol nema samo teološko-dogmatsku osnovu nego je rezultat i mnogih zemaljskih interesa. Borba za uticaj nad dražavama i narodima su konačno dovele do raskola hrišćanstva na Katoličanstvo i Pravoslavlje, pri čemu su se jedna i druga crkva posle toga često međusobno anatemisale.[4]

Godine 1054. je istorijski značajna i sudbonosna za istoriju hrišćanstva. Te godine je zvanično hrišćanstvo podijeljeno na katoličku (rimokatoličku) i pravoslavnu (grkokatoličku, vaseljensku, ortodoksnu) crkvu i od tada svaka nastavlja svojim razvojnim putem. Ali to nije bio kraj podjelama u hrišćanstvu. Pet vijekova kasnije, tokom XVI vijeka se u Zapadnoj Evropi kao rezultat reformacije, formira poseban religiozni pokret koji postavlja osnove protestantizma – treće osnovne konfesije hrišćanstva.

Vremenom je episkopat u Carigradu ojačao svoj uticaj u istočnohrišćanskom svijetu, pogotovu kada je imperator Konstantin Veliki prestonicu Konstantinopolj (na slovenskom Carigrad) preselio na Bosfor (330.god.), na mjesto gdje se nalazio grad Vizantion. Po tom gradu je i nova imperija dobila ime – Vizantija. Ta odluka je potvrđena na IV Vaseljenskom saboru. Dalji razvoj Carigradske patrijaršije je bio podrčavan imperatorskom vlašću, kojoj je i bila potčinjena tokom cijele istorije Vizantije. Gotovo svim crkvenim saborima su rukovodili imperatori, i stoga je Crkva slijedila njihove namjere i državne interese.[5]

II

Hrišćanstvo je ostvarilo izuzetan uticaj na razvoj čovječanstva, ali i na sudbinu pojedinih naroda. Takav sudbonosan uticaj hrišćanstvo je imalo i na istorijski razvoj Bugara. U istoriji svakog naroda postoje događaji koji su "kameni međaši" i koji trasiraju njegove magistralne pravce razvoja. Pokrštavnje Bugara od strane Vizantije bilo je onaj istorijski događaj koji je u mnogome odredio njihovu budućnost. Koliki je značaj hristijanizacije Bugara u njihovoj istoriji,

---

[2] Tako se ponaša i francuski kralj Pipin Kraći koji tokom VIII vijeka u znak zahvalnosti za pomoć koju mu je ukazao Rimski episkop pri dolasku na presto, poklanja dio Rima na kome će kasnije nići posebna država – Vatikan.

[3] Sredinom V vijeka mitropoliti se počinju zvati patrijarsi a starohrišćanske opštine - patrijaršije: Aleksandrijska, Antiohijska, Jerusalemska i Carigradska patrijaršija. Prve tri su vremenom gubile svoj značaj u pravoslavnom svijetu, a tokom VII vijeka konačno isčezavaju jer njihove teritorije zauzimaju arapi (637 – 641 god.).

[4] Kao primjer velikih sporova između Rima i Carigrada moguće je navesti rasprave oko riješenja bugarskog pitanja. Kako su Bugari primili hrišćanstvo preko Carigradske crkve, veliki broj grčkih duhovnih emisara je bio upućen među Bugare da širi hrišćansko učenje. Saznavši za to i Rim šalje svoje latinske duhovnike u istu misiju, što je prouzrokovalo odluku Carigradskog pape da na Crkvenom saboru 867. baci anatemu na Rimskog papu. Kao grčki sveštenici nisu na insistiranje Rima napustili Bugarski državu, i Papa 881. god. anatemiše carigradskog patrijarha.

[5] Borba za prvenstvo između patrijarha (Crkve) i imperatora (Države) dovodi do likvidiranje institucije Patrijaršije (1721. god) i ustanovljava se Sidon, koji zamjenjuje personifikovanu vlast patrijarha. Nastojanja Carigradske patrijaršije da dominira ostalim crkvama konačno se gubi 1867. god. kada se na Crkvenom pravoslavnom saboru u Jerusalemu donosi odluka da je svaka pravoslavna crkva ravnopravan član, a da je najviši organ Veseljenski sabor.

svijedoči činjenica da bugarska istoriografija smatra se da su najkrupnija dva događaja koja su uticala na razvoj političkog i duhovnog živita Bugara bili: a) stvaranje bugarske države i b) pokrštavanje.

Hristijanizacija Bugara u devetom vijeku ima sva ona obilježja globalnog procesa širenja ove religije, ali i mnoge autentičnosti koje su bile odraz tadašnjih posebnih socijalno-istorijskih okolnosti i uslova u kojim je živjela Bugarska država, ali i zbog specifičnih posledica koje je ona ostavila na dalji razvoj bugarskog naroda i njihove države. Stoga ćemo ovde pokušati da pažnju usmerimo upravo na te specifične okolnosti, uslove i posledice pokrštavanja Bugara. Jedna od tih je i činjenica da su Bugari prvi od slovenskih naroda prihvatili hrišćanstvo i time stekli određenu prednost koja se u kasnijem periodu često ispoljavala i kao svojevrsna istorijska nadmoć. Pokrštavanje Bugara tokom 864 ili 865 godine za vrijeme vladavine kneza Borisa ("Bogoris","Bulgaris"), po svojoj suštini i smislu, ali i po posledicama koje je izazvalo, nije iznenadni događaj, već je to rezultat i izraz mnogih istorijskih događanja i društvenih procesa, kako balkanskih, tako i širih evropskih prostora. Hristijanizacija nije bila ni spontana ni proizvoljna, a nije se ni odjedanput dogodila. Balkansko poluostrvo je bilo prostor hristijanizacije još u periodu ranog hrišćanstva. Mnogobrojna društveno-istorijska događanja ranijih vijekova tijesno su povezana sa geopolitičkim položajem Balkana, čiji prostor je bio jedan od najznačajnijih centara evropske civilizacije, posebno u antičkom i srednjovjekovnom vremenu. Dovoljno je napomenuti veličinu i značaj koju se starogrčka i vizantijska kultura imale u evropskom ali i u svijetskom razvoju.

Prostori koji su u VI i VII vijeku naselili Sloveni i Prabugari pripadali su Istočnoj rimskoj imperiji – Vizantiji.[6] Taj prostor su do tada naseljavale različite etničke grupe sa nejednakim kulturnim razvojem. Najbrojniji su uglavnom bili Tračani, Iliri, Pečenjezi, Vlasi i druge manje etničke grupe koje su vremenom bile jelinizirane i romanozovane. U nekim krajevima gde vizantijska kultura još nije bila prodrla, bile su sačuvale pojedine autentične etničke zajednice sa svojom samobitnomšću. Dolazak Asparuhovih Bugara je mogao poremetiti napore Vizantije da postepeno uključuje Slovene u Carstvo, i stoga car Konstantin (668-685) preduzima pohod na njih, ali je pretrpio težak poraz.[7] Tom pobjedom je han (kan) Asparuh učvrstio svoju vlast nad slovenskim plemenima koje je olako pokorio. To mu omogućava da proširi haganat na cijelo donje Podunavlje. Sva ta događanja su izvala niz novih etnogenetskih procesa i migracijskih kretanja. U drugoj polovini VIII vijeka Bugari kreću u nova osvajanja i 804.godine stižu na prostore srednjeg Dunava, a da bi već 811.godine uz pomoć Slovena ponovo porazili Vizantiju i ugrozili i sam Carigrad. Ali i posle toga su još mnoge bitke morali voditi Prabugarska plemena ne bi li opstala na tom prostoru.

Hrišćansko učenje se pojavilo na prostorima srednjovijekovne Bugarske nekoliko vijekova prije njihovog pokrštavanja. Kada su u VI i VII vijeku Sloveni i Prabugari započinjali naseljavanje Balkanskog prostora, hrišćanstvo je već bilo pustilo korijenje među domorodačkim žiteljima, kako preko onih koji su služili u vizantijskoj vojsci tako i preko zarobljenih vizantijaca

---

[6]"Prabugari"("Protobugari", "Prvobugari", "Hunobugari", "Turanobugari"...) nije istorijski etnonim i ima sumljivu naučnu valjanost.Upotrebljava se uglavnom da bi se označio istorijski period "Bugara" prije formiranja svoje države i ime samo uslovni etnički značaj.Većina istorijskih izvora pradomovinu Bugara smješta u prostor stepa između Kavkaza i Azovskog mora.Na tom prostoru su življeli mnogi hunobugarsk rodovi još od prodora Huna u evropski prostorali ali i mnoga tursko-tatarska plemena.Iz tih krajeva se pokreću pod pritiskom doseljenih Hazara.U to vrijeme se najčešće spominju pet sinova hana Kubrata, od kojih trojica sa svojim sledbenicima stižu u Podunavlje. Odatle se razdvajaju i jedan odlazi na Pirinejsko poluostrvo, drugi se potčinio Obrima, a treći han Asparuh sa svojom grupom stiže 679/80. na prostore ušća Dunava u Crno more (Teofan, Chronographia, rec. C. de Boor, Lipsiae 1883, VIINJ I, 1955.)

[7] Pod hanom (kanom) Asparuhom Prabigari prelaze Dunav (679.) i osvajaju Staru Miziju, prostor između Stare Planine i Dunava i ti formiraju novu državu porobivši zatečena slovenska plemena.

koji su ostajali da žive u slovenskoj etničkoj masi. [8] Ti prvi hrišćanski elementi su u kasnijem periodu mješanja Slovena i Prabugara imali svoj udio i u hrišćanizaciji bugarskog naroda. Slovenska i Prabugarska plemena su bila nosioci sasvim drugih religioznih vjerovanja. Bugari su za svog Boga priznavali Tangra – koji je ujedno bio i vrhovno Biće mnogim azijskim narodima i sa kojim su vijekovima Prabugari kulturno-istorijski bili povezani.

Veze bugarskih hanova sa hrišćanstvom su duboke i daleke. Hrišćanstvo je Prabugarima bilo poznato i prije dolaska na Balkansko poluostvo. Još je Grod - predvoditelj prabugarskog plemena Kutruguri otišao u Konstantinopolj i tamo se pokrstio (528.god.), a legenda kaže da ga je krstio sam imperator Justinijan Veliki. Han Orhan, jedan od predhodnika hana Kubrata je takođe prihvatio hristovu vjeru. Čak ima vizantijskih izvora koji tvrde da je i han Kubrat, otac hana Asparuha bio dugo godina vaspitavan u Konstantinopolju, gdje je bio odveden kao založnik i da je tada bio pokršten. Takođe se tvrdi da je i han Telerig posle bjekstva u Vizantiju prihvatio hrišćanstvo, a da je Enravota (ili Zvinica) najpoznatiji sin hana Omurtaga, zbog vjere u Hrista, bio osuđen na smrt i ubijen od brata Malamira. Tako je Enravota postao prvi Bugarin - hrišćanski mučenik. Posle prodora hrišćanstva u same hanske dvorove i dolaskom na presto hana Malamira prestaju proganjanja pokrštenih hrišćana. Poslednji hanovi koji su se suprostavljali prodoru hrišćanstva bili su Krum i Omurgat, jer su se bojali grčkog uticaja koji je preko hrišćanstva prodirao u njihovu državu. Sa smrću hana Malamira (836.god.) počinje postepeno odumiranje kulta Boga Tangra. Posle naseljavanja ova dva etnička elementa (Slovena i Prabugara) među romanizovane i hristijanizovane žitelje Vizantije u VII vijeku, počinje njihova organizovana i osmišljena hristijanizacija od strane vizantijske imperije, koja je na ovaj način htjela da ove narode pretvori u svoje podanike. Vizantija se u prvom redu služila vojnom silom da bi se odbranila od napada Slovena i Prabugara, ali i hrišćanskom religijom kojom je mjenjala vjersku, etničku i kulturnu samobitnost pridošlih naroda i stvarala uslove za postepenu jelinizaciju.

Značajan događaj u procesu hristijanizacije Bugara bio je priznavanje bugarske države kao subjekta tadašnjih međunarodnih odnosa od strane imperatora Konstantina IV Pogonata 681. god. Tada, ujedno, Bugari počinju da prihvataju grčka slova i grčki govor u svojoj kulturi i da se njime služe prvenstveno na hanskim dvorovima. To je stvorilo prve uslove za lakši prodor hrišćanstva u slovenobugarsku etničku masu. Ta prvobitna hristijanizacija se odvijala preko različitih posrednika. Jedni od tih su bili već hristijanizirani Sloveni, ali i zatečeni romanizovani starosjedioci. Nije zanemarljiva uloga u tom procesu ni zarobljenih Romana. Prisustvo hrišćanstva se povećava sa teritorijalnom širenjem bugarske države na one prostore na kojima je već živjelo hristijanizirano slovensko ili neko drugo stanovništvo. Sredinom IX vijeka, za vrijeme vladavine Malamira (832-836.) i Presijana (836-854.) Bugarska je doživljela značajna teritorijalna proširenja, pogotovo osvajanjem Trakije, Makedonije i Južne Albanije. Uporedo sa tim širenjem bugarske države, povećava se značajno i broj hrišćanskih podanika koji kao takvi snažno pojačavaju proces hristijanizacije Bugara.

Posle smrti hana Presijana na bugarski presto je došao njegov sin Boris (852 –889.) i vladao je drugom polovinom devetog vijeka. U teškim i smutnim vremenima za bugarsku državu han Boris je započeo svoju vladavinu. Pored nepovoljnih međunarodnih odnosa u oštroj formi se postavilo i pitanje prihvatanja hrišćanstva kao zvanične religije u tadašnjoj Bugarskoj državi. I njemu je kao i predhodnima bugarskim hanovima – Krumu, Omurgatu, Malamiru i Presijanu bilo u potpunosti jasno da se hrišćanska religija u datom momentu pojavljuje i kao ideološko oružje vizantijske diplomatije. Preko novopoktštenih sledbenika i rasprostranjavanjem hrišćanskog učenja Vizantija se trudila da zadobije i sledbenike i privrženike za svoju državu. Tek što je bila pobjedila Arape, čekala je pogodan momenat da napade ojačalu bugarsku državu na svojim sjevernim granicama i otkloni moguću opasnost. Time su južne granice Borisove države bile ugrožene, ali opasnost se nadvijala i nad njenim sjeverozapadnim granicama. Njemačko

[8] Prije doseljavanja Slovena veći dio Balkana je bio podjeljen na eparhije, među kojima su se posebno isticale Skitija, Mizija,Trakija, Rodopa, Hemimont u čijim gradovima je bilo dosta crkvenih centara. Episkopi su raspolagali velikom vlašću i imali su, ne samo crkvenu, već i administrativnu i sudsku. Imperatori su u mnogome pomagali razvoju tih crkvenih centara. Tako je na priomjer 535. god. imperator Justinijan I u svom rodnom mjestu blizu Ohrida izgradio crkveni centar ranga arhiepiskopije i nazvao ga Prva Justinijana

kraljevstvo je pokušavalo da pokori Velikomoravsku, drugu veliku slovensku državu. U prvoj deceniji svoje vladavine han Boris je bio prinuđen da vodi šest ratova u kojima nije postigao ni jednu značajniju pobjedu. Veliki problemi su bili i unutar zemlje.

Prostirući se između velikih hrišćanskih država, Bugarska je mogla jedino da izabere, shodno svojim interesima odakle da prihvati novu religiju. Knez Boris I je postojeće protivurječnosti Rima i Carigrada koristio kako bi poboljšao položaj bugarske države i izbjegao vjerski haos, ali i kako bi se sačuvao od jakog vizantijskog uticaja i formirao nezavisnu bugarsku crkvu. Boris I je nošen tom mišlju izabrao Njemačko kraljevstvo sa kojim je ujedno sklopio povoljan savez za odbranu od Vizantije. Nije mali pritisak bio i Rimokatoličke crkve da Bugari potpadnu pod duhovnu vlast Vatikana. Čak je bio započeo pregovore sa Rimskim papom Nikolajem I kome je bio obećao da će priznati gospodarstvo Rimske crkve. Vatikan je na to poslao specijalnu delegaciju sa pismom koje je i danas poznato pod imenom "Odgovori pape Nikolaj I na pitanja Bugara". Zato su se i 866. godine u Bugarskoj pojavili misionari iz Rima koji su protjerivali vizantijske sveštenike i počeli da vrše bogosluženje na latinskom jeziku. To je stvaralo dosta nedoumica među bugarskim podanicima. Rimski misionari nisu ipak ostvarili svoje namjere najviše zbog toga što narod nije olako prihvatao to "ponovno pokrštvanje". To je izazvalo gnijev vizantijskog imperatora, koji je zaplašen jačanjem germanskog uticaja, poslao veliku vojsku na Bugarsku. Te godine su bile jako teške za Bugarsku državu, jer je narod pored vojnih pohoda, stradao i od nezapamćene gladi i zaraznih bolesti. Boris I je uvidio da se sa oslabljenom državom i slabom vojskom nemože suprostavi snažnoj Vizantiji i stoga je predložio mir i pristao da Bugarska primi hrišćanstvo od Vizantije. Legenda kaže da su posle obustavljanja borbi, članovi bugarske delegacije koji su otišli u Konstantinopolj da potpišu dogovor o miru, bili prvi pokršteni. [9] Te godine (864.) se zvanično pokrstio i han Boris sa svojom cijelom porodicom na tajnoj ceremoniji u tadašnjoj prestonici Pliskov kod sela Ababe sjeveroistočno od Šumena. Bugarska država je 865. godine postala zvanično hrišćanska zemlja i od tada počinje sistematsko i organizovano pokrštavanje podanika hana Borisa.

Istorijska misao nije još na jasno sa dilemom da li je prihvatanje hrišćanstva bilo osmišljena i mudra odluka hana Borisa ili je to bio nužni izlaz iz teškog vanjskopolitičkog položaj Bugarske države.[10] Svi se međutim slažu da je to bio jedan od najvažnijih državničkih odluka Borisa I, ali i odluka izuzetno velikog značaja za buduću sudbinu srednjovjekovne Bugarske. Shvatio je da jedino hrišćanstvo ima tu kohezionu moć koja je mogla da ujedini prabugarska i slovenska plemena u jedan narod – Slovenobugare a kasnije Bugare. Hrišćanstvo je moglo da stvori zakonsku osnovu za vladaoca, jer je nova vjera propovjedala: "Jedan Bog na nebu, jedan car na zemlji".Ona mu je omogućila autoritet kojim se mogao suprostaviti rodovima koji su željeli da izaberu svog hana. Takav stav hrišćanstva se dopao i jednom dijelu tadašnje aristokratije koja se nadala da će preko hrišćanstva sebi obezbjediti dugovječan i povlašten položaj. Vjerovatno je i broj hrišćanskih sledbenika u to vrijeme bio značajno narastao u Bugarskoj, što je samo olakšalo donošenje jedne tako velike odluke. Tek kada su se stekli i sazreli unutrašnji i spoljni uslovi, ona je bila prihvaćena kao zvanična religija bugarske države.

Istine radi, treba reći, da se hristijanizacija ni do tada nije odvijala bez otpora i problema. Posebno je bila snažna reakcija bugarskih boljara koji su osjetili da ona sa sobom nosi i gubitak njihove vlasti. Optužili su Borisa I da je "odstupio od očeve časti i slave" i riješili da ga ubiju i da

---

[9] Ostalo je mnogo legendi koje govore na koji način se dogodilo pokršavanje Bugara i kako su oni postali hrišćani. Jedna od najrasprostranjenijih govori o čestim ratovima Bugara i Vizantije, pri čemu su u jednom od tih sukoba Vizantijci uspjeli da zarobe sestru hana Borisa i da je odvedu u Carigrad i tamo je pokrstili. Kao hrišćanku je vraćaju bratu i ona tada počinje da širi novu vjeru među njegovim dvorjanima ali i njega da privoli hrišćanstvu. Kada se han Boris odlučio da i sam prihvati hrišćansku vjeru, vizantijski imperator mu šalje episkopa koji ga u noći prije Krstovdana pokrštva. Bugarski vladalac postaje hrišćanin, dobija titulu "knez" i novo kršteno ime vizantijskog imperatora. Od tada je on Boris-Mihail arhont bugarski.

[10] U to vrijeme je Bugarska vodila mnogobrojne ratove i na Istoku i na Zapadu. Paganska vijera ju je udaljavala od hrišćanskih država Evrope što je značajno slabilo njenu moć. Hrišćanske države nisu poštovale međudržavni ugovore sa Bugarskom jer međudržavni dogovori i obaveze nisu bile date na zakletvi i u ime Isusa Hrista.

na njegovo mjesto dovedu nekoga od njegove braće koji će biti dostojni titiler kneza. Bio je brži od njihovih namjera, ugušio je bunt i time pokazao šta čeka svakoga ko se digne protiv hrišćanstva. Mnogi podanici bugarske države su se dobrovoljno pokrstili, ali bilo je i mnogih nasilnih pokrštavanja. Selo po selo je bilo pokrštavano.Oni koji se pokrste, postaju krstitelji u sledećem selu. Konstantinopolj je slavio – do tada nepokorni Bugari prisjedinjavaju se "vizantijskoj i hrišćanskoj porodici naroda".

Ali proces hristijanizacije nije još bio završen.Na Veseljenskom saboru u Carigradu 870. godine se donesi odluka da mlada bugarska crkva dobije svog arhiepiskopa, ali pod vrhovnom vlašću konstantinopoljskog patrijarha. Time je napravljen prvi korak ka osamostaljivanju Bugarske crkve, ali se nije moglo oduprijeti zahtjevima patrijarha Fotija da bugarske duhovnke ostavi pod njegovim uticajem. Te iste godine biva rukopoložen i prvi bugarski arhiepiskop Josif. Počinje period velike gradnje crkava i manastira, a broj vizantijskih duhovnika se naglo povećava. Ali ni tada, kada je Bugarska zvanično postala hrišćanska, nije bila lišena uticaja mnogih misionara raznih religija i sekti. Čak su i arapski propovjednici nagovarali Borisa I da prihvati islam.

Grčki jezik je u to vrijeme bio zvanični jezik kneževog dvora i na njemu su se pisali svi državni dokumenti, pisma i zakoni. Na grčkom jeziku su se vršile i crkvene propovjedi, što je i dalje otežavalo širenje hrišćanstva. Taj problem uviđa i Vizantija i počinje zajedno sa sveštenicima slati i svoje učene ljude u novopokrštene zemlje koji bi prevodili crkvene knjige na njihov jezik. Tako su među prvima svoje pismo dobili Goti, Sirijci i Armeni.

U isto vrijeme, dok je u istočnom dijelu Panonije jačala bugarska država, na njenom zapadnom dijelu postepeno izrastaju južnoslovenske kneževine – Panonska kneževina i Velika Morava (Moravska). Pod knezom Rastislavom (846 –870) Velika Morava vodi borbu za osamostaljenje od Franaka i zbog toga sklapa savez sa Vizantijom, a franačka država u isto vrijeme sklapa savez sa Bugarskom protiv Vizantije. Netrpeljivost Velike Morave preme Francima prouzrokovana je pokrštavanjem njenih stanovnika od strane Rima, pri čemu se vršila i njihova snažna germanizacija. Ztoga pritiska latinske crkve i njemačkih sveštenika slovenski knez Rastislav se obraća sa molbom vizantijiskom caru Mihailu III (842-867) da mu u pomoć pošalje pravoslavne sveštenike koji će, vršeći službu na razumljivom jeziku njegovih podanika, spriječiti njihovu germanizaciju. Da bi olakšali prevod svetih knjiga za Slovene, Vizantija određuje dvojicu braće - Ćirila (Konstantin) i Metodija da sastvave slovensko pismo.[11] Njihov izbor nije bio slučajan. Bili su sinovi vizantijskog oficira Leona iz okoline Soluna. Oba brata su bili obrazovani, pokazali su zavidne rezultate u dotadašnjim misionarskim pohodima, a poznavali su dobro i slovenski jezik kojeg su naučili od Slovena naseljenih oko Soluna.. Sastavivši slovensko pismo od grčke minuskule – glagoljicu, preveli su najpriručnije bogoslužbene knjige sa grčkog na Slovenski[12] i počeli sa obučavanjem svojih učenika. U Moravsku kreću 864.godine sa prevedenim i napisanim knjigama na glagiljici i počinju da propovjedaju religijsko učenje na slovenskom jeziku. Iznenadna smrt kneza Rastislava ali i napadi novih nomadskih osvajača Mađara, prekinuli su misiju Ćirila i Metodija u ovim slovenskim zemljama. Na traženje rimskog sveštenstva otišli su kod pape. Njihovu misiju u slovenskim zemljama je blagoslovio i odobrio papa Adrian II (867.god.) i odobrio rad Meodiju koji je i dobio titulu arhiepiskopa Panonije i

---

[11] Konstantin je bio izuzetno učen čovjek za svog vremena. Bio je profesor Univerziteta u Carigradu i hrišćanski misionar kod Hazara na Donu. Pored grčkog i slovenskog poznavao je jevrejski i koptski jezik. Ćirilo je pisao i pjesme i pohvale. Bugari ga smatraju, zbog uticaj koji je ostavio na njihovu kulturu, za svog prvog pjesnika.Zbog doprinosa kojeg su dali u širenju hrišćanstva, Bugarska pravoslavna crkva ih je proglasila za svece. U njihovu čast je i praznik Sv. Sv. Ćiril i Metodij koji po značaju ravnopravan sa slavljenjem apostola. Taj dan se slavi 11.(24.) maja kao nacionalni bugarski praznik.

[12] Kako su bili rodom solunjani, odlično su poznavali slovenski jezik i jezik slovenskih bugara. Odlaze u manastir "Polihron" i tamo su krajem 855.god. sastavili nova slova koja su bila prilagođena zvukovnom sistenu slovneskog jezika.Nazvali su je Glagoljica jer je na slovenskom riječ glagol označavala govor. Ovakvo ime nove azbuke trebalo je da znači da je to azbuka za govorni jezik. Interesantno je da su svakom slovu dali ime (Az, Buki, Vedi, Glagoli, Dobro, Est...) po ugledu na starogrčka slova (Alfa, Beta, Gama Delta ...). Odatle i ime AZBUKA – od imena prva dva slova: Az i Buki.

Moravske.Tu svoju odluku papa je saopštio moravskom knezu Svetopluku i panonskom knezu Kocelju. Propovjedi se počinju obavljati i na slovenskom, a ne samo na jevrejskom, grčkom i latinskom jeziku. Konstantin se u Rimu zamonašio dobivši ime Ćiril, a 869.godine umire i sahranju ga u crkvi posvećenoj sv. Klimentu u Rimu. Metodije pod pritiskom sveštenstva iz Salcburga napušta Panoniju i odlazi u Moravsku gdje ga prihvata moravski knez Svetopluk. Metodije je umro 885.godine. Učenici ovih slavnih misionara hrišćanstva nastavljaju veliki djelo solunske braće. Nihova namjera, da Sloveni pišu, čitaju i vrše božiju službu na svom jeziku je stekla brojne poklonike i čvrste korjene. Vremenom se Glagoljica zamjenjuje novom, savremenijom i prihvatljivom azbukom koja je u čast Konstantina Ćirila Filozofa i dobila ime ćirilica[13]. Trojica njihovih učenika – Kliment, Naum i Angelarij se vraćaju u Bugarsku gdje bivaju od kneza Borisa srdačno dočekani. Stvaraju im se povoljni uslovi za njihovu kulturnu, prosvetnu i crkvenu misiju, sve u nadi da će Bugarska uz njihovu pomoć lakše osloboditi vizantijskih sveštenika. Kliment u Ohridu osniva školu gdje su se školovalii budući duhovnici koji su ubrzo zamjenili grčke sveštenike. Velika je uloga učenika Ćirila i Metodija u prosvećivanju i hristijanizaciji Bugarskog naroda. Bugarska crkva je petoricu najzaslužnijih (Klimenta, Nauma, Angelarija, Savu i Gorazda) proglasila svecima zbog doprinos koji su dali širenju hrišćanske vijere među bugarskim narodom.

III

Do pokrštavanja, Sloveni i Bugari (i poret toga što su se vremenom već bili etnički zbližili) međusobno su se razlikovali kao niosioci različitih vjerskih shvatanja, tradicija, obreda, običaja itd. Sliveni su uglavnom i dalje vjerovali u svoja božanstva - Peruna, Volosa, Ladu, dok su Bugari poštovali vrhovnog Boga koga su nazivali Tangra i neka druga manje važna božanstva i prirodne sile. Sloveni su imali običaj da svoje mrtve spaljuju a da prah u urnam sahranjuju, dok su Prabugari u pogrebnom obredu svoje mrtve sahranjivali polaganjem u grobove. O drugim razlikama u kulturi, vjerovanju i običajima možemo suditi na osnovu mnogih sačuvnih spomenika od VIII do IX vijeka. Iako je postepenim zbližavanjem Prabugara i Slovena, nastupilo izvjesno ujednačavanje u duhovnom smislu, još uvjek je između te dvije najveće etničke mase postojala razlika na religioznoj osnovi. O tome se govori i u poznarom dokumentu "Odgovori pape Nikolaja na pitanja Bugara". Prihvatanjem hrišćanstva i ta podjela počinje polako da nestaje. Nova religija je sa sobom nosila veliki broj dogmi, obrednih kultova, normi ponašanja i pravila. Postepenim uvođenjem, ali i nalaganjem kao obaveznog sadčaja crkvenih obreda mjenja se dosadaćnji njihov paganski karakter religije. Umjesto, do sada poštovanih božanstava Tengra, Peruna, Volosa, Lade, Morena, morao se sada poštovati jedan zajednički i za Slovene i za Prabugare hrišćanski Bog, sa svojim sinom Isusom Hristom i Svetim duhom, koji obrazuju jedno i nedjeljivo Sveto Trojstvo. U zamjenu za dosadašnje obrede, postepeno se uvode novi hrišćanski obredi i religiozno-kultne aktivnosti iz pravoslavne dogmatike: krštenje, pričešće, post, molitva, poštovanje krsta, poštovanje ikona, poštovanje moštiju svetaca, ispovjest, pogrebni obredi itd. Istovremeno se prihvataju i novi praznici, kao štp su: u čast Hristovog rođenja, smrti i vaskrsenja, u čast Sv. Bogorodice i Jovana Krstitelja i cjeli red svetaca i pobornika hrišćanstva (Sv. Dimitrije, Sv. Georgije, Sv. Nikola, Sv. Petar, Sv. Andrej itd.). Sve je to snažno uticalo na formiranje novereligiozne svijesti, novog načina života i radikalno izmjenilo lične i društvene odnose. Uprkos jakim pritiscima za prihvatanje hrišćanstva, stari običaji i kultovi nisu u potpunosti isčezli. Mnogi od njih su se sačuvali pod drugom formom i sa nešto izmjenjenim sadržajem nastavili da postoje u hrišćanskoj kulturi. Ali u svemu tome najbitnije je bilo to što su i ti novi i takvi običaji bili zajednički za sve podanike bugarske države. To je ujedno i potiralo, do tada izražene religiozne razlike između etničkih Prabugara, etničkih Slovena i ostalih etnosa na prostoru kojeg

[13] Pretpostavlja se da je ona dijelo Klimenta Ohridskog , jednog od učenika Ćirila i Metodija.Sastavljna je na osnovu grčke azbuke kojoj su dodata slova - **Č, Ž, Š, Щ**, ь, ъ, koja su bila karakteristična za jezik Slovena. Danas se više od trista miliona ljudi u svijetu služi ovim pismom.

je zahvatala tadašnja Bugarska država. Takva unificirajuća uloga hrišćanstva se odnosila i na prihvatanje novog i obavezujućeg religioznog morala koji je počivao na jevanđelskim principima. Vjenici su prema tom novom moralnom kodeksu trebali da budu mirni i tihi, da se potčinjavaju svetovnim i duhovnim vladaocima, da se uzdržavaju od svih prizemnih strasti (koristoljublje, gnev, prkos, gordost itd.). Hrišćanska etika je na taj način vršila uticaj i na ujednačavanje različitih mišljenja, osjećanja i moralnih normi koje su bile prisutne u vladajućim staležima.To je, bez sumnje, bio i doprinos potpunijem zbližavanju Slovena i Prabugara u jedinstvenu narodnu masu.

Hrišćanstvo je uporedo sa svim do sada rečenim donijelo u Bigarsku i novi sistem pravnih normi. Poznato je da je već 865.god. bilo napisano nekoliko pravnih zbornika u duhu nove vjere, koji su regulisali odnose među bugarskim podanicima. Posebno je značajan uticaj na pravne odnose imala tzv. Ekloga koja se prema savremenim saznanjima primjenjivala prvih godina posle pokrštavanja [14]. Prvobitno je u Bugarskoj bila rasprostranjivana u grčkom orginalu, da bi kasnije bila prevedena na slovenski jezik sa nekim manjim izmjenama koje su se ticale specifičnosti te sredine. Istovreme sa Eklogom, u Bugarskoj je bio primjenjivan još jedan vizantijski pravni akt, poznat pod imenom "Nomokanon"[15]. Prvi pravni akt koji je poznat bugarskoj istoriografiji je dokument "Zakon za zasuđenje ljudima" ("Закон □оудный лудьм") [16]. Sa uvođenjem ova dva hrišćanska pravna dokumenta, zamjenju se do tada rasprostanjena različita slovenska i prabugarska običajna prava. Ovi opštevažeći zakoni u oblasti porodice, naledstva, obligacija, ujednačavaju pravni život svih podanika u državi[17] i značajno utiču na brži završetak etnogenetskog procesa u obadva njegova smjera – etničku konsolidaciju i etničku esimilaciju.

Još jedna je značajna uloga hristijanizacije u etnogenezi bugarskog naroda. Hristijanizacija otvara proces mješanja Prabugara i Slovena i kroz bračne veze. Iako je sklapanja brakova između ove dvije etničke zajednice bilo i u predhrišćanskom periodu, oni su bili ograničavani prvenstveno religijskim razlikama. Hristijanizacijom su Prabugari i Sloveni, ali i svi ostali podanici izjednačeni u pogledu bračnog života. Za sve su važila ista bračna prava i obaveze. Sve je to u krajnjoj instanci vodilo ka bržem i konačnom etničkom slivanju svih etničkih zajednica u jedan narod, koji je i pored toga što je najbrojnija bila slovenska masa, ponio ime Bugari.

Gotovo četri decenije je knez Boris upravljao bugarskom državom, da bi se 889.god. dobrovoljno odrekao prestola. Zamonašuje se i odlazi u mansatir blizu grada Pliskova. Boris I je imao četri sina: Vladimira, Gavrila, Simeona i Jakova. Po tradiciji je trebalo knežev presto da preuzme njegov prvorođeni sin Vladimir–Rasate (889 – 893.), koji je već iskazao svoje vojničke sposobnosti u mnogim bojevima. Knez Bori I je stoga sa dosta povjerenja prepusti presto svom prvorođenom sinu. Drugog sina, Simeona poslao je da se školuje u jednoj u najprestižnijih škola u to vrijeme - Magnaurskoj školi u Konstantinopolisu. Ali, dolaskom na presto, Vladimir–Rasate je odlučio da povrati staru pagansku vjeru Prabugara. Za njega je Tangra i dalje bio važnije božanstvo od Hrista. Smatrao je da je bugarska država prihvatanjem hrišćanstva postala isuviše zavisna od Vizantije. Podržavan od jedne grupe boljara koji su produžili da tajno poštuju Tangra, novi bugarski vladalac je krenuo u žestok obračun sa hrišćanstvom. Po njegovom naređenu vojnici su počeli da ruše hrišćanske crkve i hramove ali i da ubijaju hrišćane. Izvršio je promjenio u spoljnoj politici zemlje, sklopivši sporazum sa Njemačkim kraljevstvom, starim suparnikom Vizantije. Nadao se je da će mu novi saveznik pomoći u borbi protiv Vizantije. Po saznanju o ponašanju svog sina, već ostarjeli Boris I, oblači ponovo kneževu odeždu i uz pomoć njemu

---

[14] Ekloga je vuizantijski prvani dokument koji je sačinjen u prvoj polovini VII vijeka (726.god.) za vrijeme carevanja Lava III.

[15] Od grčkih riječi: **νόμοζ** - svijetski zakon i **κανών** - crkveni zakon. Nomokanon je poznat i naslovenskomprevodu pod imenom Krmčija. Za razliku od Ekloge koja je uređivala "građanska prava", Nomokanon je regulisa međusobne odnose duhovnika, ali i mnoga pitanja vezana za religiozni život ljudi.

[16] Po svojoj sadržini on je predstavljao zbornik kazneno-pravanih normi kakve se nalaze u Eklozi i pisan je u dvije verzije – kratkoj koja je prva nastala i dužoj koja je kasnijeg datuma.

[17] Ujednačavanje pravnih norni imalo je i do tada izvjesnu tradiciju i u sloveno-bugarskoj državi još za vrijeme hana Kruma.

vjernih boljara izvršava državni prevrat. Sa prestola je skinuo svog sina Vladimira – Rasate i naredio da ga za kaznu oslijepe. Kako nije imao namjere da ponovo preuzme knežev prestol, saziva Preslavski narodni sabor (893.god.) na kome je njegov drugi sin Simeon proglašen za kneza Bugarske i olobođen monaške zakletve. Boris I se ponovo vratio u manastir gdje posle 14 godina umire, a crkva ga proglašava za sveca. On je prvi bugarski vladalac kome je Bugarska crkva ukazala takvu počast.[18] Sve odluke ovog narodnog sabora su doprinjele da Bugarska crkva krene samostalnim putem, a da se bugarska kultura oslobodi jakih stranih uticaja, ali i da se stvore uslovi da Bugarska uđe u tzv "Zlatni vijek" svog razvoja.

Vizantijski imperator Lav VI se nije pomirio sa svim odlukama Preslavskog sabora. Posebno mu je teško padala odluka o protjerivanju sveštenika. Zato donosi zabranu da bugarski trgovci trguju u Carigradu.[19] Hrišćanstvo u bugarskoj nije imalo ni nadaljnji spokojan tok. Često je bilo osporavano raznim jeresima, među kojima se najviše razvila bogomilska jeres. Ona se pojavilo u Bugarskoj sredinom X vijeka za vrijeme cara Petra (927 –969.)[20]. Uporedo sa borbom protiv jeresi, crkvena aktivnost se postepeno pojačava. Tokom 1870. godine je ustanovljena i Bugarska pravoslavna crkva, koja i pored toga što je od Carigradske partiaršije proglačena šizmatičnom, vodi svoju samostalnu crkvenu delatnost.[21]

IV

Hristianizacija Bugara i formiranje Bugarske pravoslane crke otvorilo je široki prostor za dalje širenje hrišćanstva među ostalim Slovenima ali i među drugim etničlim grupama. Posle hristijanizacije Bugara, Vizantija hristijanizuje i Srbe. Uz pomoć Vizantije Srbija se oslobađa od Bugara i pod knezom Časlavom (927–950/60.) ubzano jača svoju državnost, obnavlja i proširuje svoje granice. Bugarska se teritorija tada svodi na područje Podunavlja i pod svojom kontrolom još drži slovenske kneževine na svom jugu i jugozapadu. Slabljenje Bugarske koristi Vizantija i uz pomoć kijevskog kneza Svjatoslava (946–972.) je napada. Zbog namjere Rusa da osvojene krajeve Bugarske države sebi pripoje, vizantijski car Jovan Cimiskije (969 –976) krene na Rusiju. Pobjedivši je pripojio je tadašnju bugarsku teritoriju Vizantiji. Tada se konačno i završava proces hristijanizacije većine podanika nekadašnje moćne Bugarsk države.

Intenzivnija hristijanizacija Srba se dešava tokom IX vijeka kada je i srpski knez potpao pod zavisnost vizantijsjkog cara Vasilija I (867-886). I prije tog datuma je bilo pokrštavnje Srba, ali u manjem obimu, kao npr. u drugoj polovini 7. vijeka. Ne smijemo zanemariti činjenicu da je i u vrijeme doseljavanja srbskih plemena, u ovim krajevima postojao neki oblik duhovnog života i donekle organizovan crkveni život. Sa stvaranjem svoje države (država) Srbi takođe postaju

---

[18] Na Preslavskom saboru su donesene još neke odluke koje su imale veliku važnost za budućnost bugarske države. Donesena je odluka o prestangu bogosluženja na gračkom jeziku, a jezik sloveniziranih Prabugara proglašen za zvanični bugarskim crkvama.Vizantijski duhovnici se protjeruju iz države, a Kliment Ohridski se bira za prvog episkopa bugarske Crkve. Grad Preslav se proglašava bugarskom prestonicom i dvor se seli iz Pliske – grada bugarskih hanova.

[19] Carigrad je u to vrijeme bio najveći trgovački centar u Vizantiji u kome su se sastajali trgovci iz Evrope i Azije. Bugarska se okreće Solunu kao manje važnom trgovačkom centu i trpi velike štete. To je bio i povod velikom pohodu Bugara na Vizantiju 894. god. u kome Simeon slavi svoju pobjedu. U savezu sa Mađarima imperator Lav VI krenu u osvetu prema Bugarima. Uz pomoć Pečenjega Simeon prvo pobjeđuje mađarsku vojsku, a onda kreće na jug i uspjeva da 896. god. ponovo pobjedi Vizantijsku vojnu silu i vrati zauzete teritorije. Ovo govori da tadašnja Bugarska država, iako je prihvatila hrišćanstvo iz Vizantije i bila pod njenim snažnim uticajem, nije prestala da ratuje sa svojim istovjernikom.

[20] Najpoznatiji istoriografski dokumenti iz tog vremena o bigumilima su "Beseda" koju je napisao Prezviter Kozma negdje između 969 – 971. godine kao poziv protiv bugomilstva i "Sinodik" cara Borila napisanog tokom 1211.god.

[21]Tek tokom 1945. god. je skinuta šizma Bugarskoj pravoslavnoj crkvi, a 1953. godine dignuta na rang patriaršije.

objekt borbe između carigradskog patrijarha i rimskog pape. U početku je Srpska crkva sklopila uniju sa papom, ali je 1219. god. dobila samostalnost od carigradskog patrijarha u rangu arhiepiskopije. Tokom XII vijeka za vrijeme Stefana Dušana Srpska crkva se izdiže na rag patrijaršije (1346. god.). Kako je to učinjeno bez saglasnosti carigradske patrijaršije, patrijarh proglašava Srpsku crkvu šizmatičkom i to traje sve do 1375. god. Posle pada Srbije pod turko ropstvo, Srpska patrijaršija biva potčinjena Ohridskoj arhieposkopiji, a 1557. god. sultanovim fermanom se ustanovljava pod imenom Pećka arhiepiskopija i do 1766. god Carigradska patrijaršija potčinjava sve eparhije. Tokom 1831. god. Carigradska patrijaršija je priznala Srpsku pravoslavnu crkvu za autonomnu, a posle sticanja nezavisnosti Srbije (1879. god) priznaje i njenu autokefalnost. Stvaranjem Kraljevine SHS (1920. god), do tada pet postojećih pravoslavnih crkava koje su postojale na toj teritoriji – Beogradska mitropolija, Karlovačka mitropolija-patriaršija, Crnogorska mitropolija, Dalmatinska crkva i Bosansko-Hercegovačka crkva, obrazuju jednu patrijaršiju.

Tokom X vijeka se pokraštavaju Rusi za vrijeme vladavine kijevskog kneza Vladimira. Tek u XV vijeku (1448. god.) Ruska crkva na svom saboru proglašava nezavisnost, skinuvši sa crkvenog trona poslatog iz Carigrada mitropolita Isidora. Od 1589. god. patrijarh Ruske pravoslavne crkve dobija titulu Patrijarh Moskovski i cjele Rusije.

Grčka crkva se proglašava nezavisnom posle proglašenja Grčke za nezavisno kraljevstvo 1830. god., a od Carigradske patraršije je priznata 1850.god.

Posle nastanka Rumunije (1862. god), objedinjavanjm Vlaške i Moldavije, formira se i Rumunska pravoslavna crkva (1864. god.), a 1885. godine je od strane Carigradske patijaršije priznata za autokefalnu. Tokom 1925. god. Rumunska pravoslavna crkva dobija partijaršiju.

Odmah posle obrazovanja Albanske države (1917.god.) obrazovana je i Albanska pravoslavna crkva (1922. god.). Tek 1950. god joj je priznata atokefalnost.

Makedonska pravoslavna crkva se objavljue nezavisnom 1951. god, ali joj taj akt do dans nije priznat od ostalih pravoslavnoh crkava.

Godine 1917. proglašena je i autokefalnost Gruzijske pravoslavne crkve, koja je 1943. godine priznata od Ruske pravoslavne crkve.

Tokom 1948. god. je objavljana nezavisnost Poljske pravoslavne crkve, koja je 1925. god. priznata od Carigrada, ali je do objave nazavisnosti od Ruske pravoslavne crkve računata kao njena autonomija.

U SAD je tokom 1971. god. ponikla i Autokefalna pravoslavna crkva, koja je priznata samo od Ruske i Bugarske pravoslavne crkve.

Od 1970. godine Japanska pravoslavna crkva je potčinjena ruskoj pravoslavnoj crkvi.

* * *

U zaključku može da se kaže: imajući u vidu sve istorijske, kulturne, političke i vojne okolnosti i uslove u kojima se nalazila tadašnja Bugarska, uvođenje hrišćanske religije kao zvanične vjere bugarske srednjovjekovne države, je zakonomjerna pojava. Mnogobrojne činjenice idu prilog tvrdnji da bi se ona dogodila nezavisno od volje ili političke mudrosti bilo kog bugarskog hana. Osnovni uzroci hristijanizacije Bugara i tadašnje bugarske države su prvenstveno unutrašnjeg socijalno-ekonomskog i političkog karaktera, pri čemu su i spoljne okolnosti imale značajnu ulogu. Znači, tek u sazrelim unutrašnjim i spoljnim uslovima, bilo je moguće donjeti odluku za takav istorijsli iskorak i radikalnu duhovnu promjenu. Početkom IX vijeka hrišćanstvo je bilo religija vladajućeg sloja ali su tu religiju prihvatali i niži slojevi, što je samo doprinjelo bržem sazrevanju uslova za proglašavanja ove religije zvaničnom religijom u bugarskoj državi. Hrišćanstvo je poslužilo i kao jak kohezioni faktor ne samo različitih etničkih supstrata nego i kao značajan državotvorni konstituent. Iskorišćeno za učvršćivanje državnih i centralističkih tendencija. Sazreli uslovi u bugarskoj državi su odgovarali hanu Borisu da učvrsti svoju vlast, još čvršće ujedini državu i stvori uslove za njeno daljnje širenje i osvajanje novih teritorija.

Posledice prihvatanja hrišćanstva u Bugarskoj su veoma značajne i mnogobrojne. Moguće ih je otkriti u sferi socijalno-ekonomskih odnosa, političkog i vjerskog života ljudi, materijalne i duhovne kulture ali i daljeg razvoja bugarskog naroda i bugarske države. Posebnu ulogu je nova

religija imala na proces nastanka formiranja feudalnog sloja i učvršćivanje vlasti novoformirane aristokratije. Pokrštavanje i hristijanizacija Bugara je značajno uticala na dalje tokove formiranja bugarskog naroda i konačno etničko slivanje Slovena, Prabugara i drugih etničkih grupa u jednan narod. Ovakva uloga hrišćanstva kao etnogenetskog faktora moguće je sagledavati u još nekoliko pravaca. Prije svega, primanjem nove vjere učvršćuju se ideološke osnove centralne vlasti i stvaraju se uslovi za jače suprostavljanje još jakim i neiživljenim plemensko-partikularnim tendencijama. Crkveni propovednici u svojoj misionarskoj ulozi daju značajan doprinos izgradnji autoriteta kneza Borisa-Mihaila, šireći tvrdnju da je da je on "nebeski otac i vladalac postavljen od Boga" kako bi se brinuo o svojim podanicima i rukovodio "zemaljskim stadom". Jačanjem vrhovne vlasti jačala je ujedno i državnost Bugarske. Proglašen je monoteizam kao jednog od najbitnijih temelja hrišćanstva ("jedan je Bog na nebu") koji vodi ka jačanju autoktatskog oblika vladanja u državi, a slabljenju mnogovlašća izraženog u tadašnjem plemeno-rodovskom uređenju. Kao takvo, hršćanstvo je snažno doprinjelo konačnom slomu mnogih političkih partikularizama i slivanju svih etničkih različitosti u jednu državnu cjelinu. U tom smislu je nova religija imala presudnu ulogu u konsolidaciji etnogenetskih procesa i etničkih asimilacija koje su se počeli odvijati u prvoj polovini IX vijeka. Sve to govori da je hristijanizacija Bugara u IX vijeku nesumljivi imala odlučujuću ulogu u konačnom duhovnom oblikovanju Bugara kao naroda i nacije, ali i da je bila sudbonosni faktor istorijskog razvoja bugarske države.

L i t e r a t u r a

Ahgelov Dimitъr, Iz srednovekovnoto ni minaslo – dъržava, narodnost, kultura*, Izdatelstvo na otečestvenia front,* Sofia,1990.god.

Murgov Ivan: Nie Bъlgarite ot iskonnite koreni kъm bъdnoto*, Agropres,* Sofia,1995.god.

Mutafžiev Petъr i Vera, Istoria na bъlgarskia narod (ot načenkite na čobeški život po našite zemi do bъlgarskoto vъzraždane)*, AI "Marin Drinov",* Sofia, 1995.god.

Palešutski Konstandin i dr.: Iz istoria na bъlgarskata narodnost i dъžava- – isledvania**,** analizi, preocenki*, Pelikan,* Sofia**,** 1993.god.

Purković Miodrag: Istorija Srba – Politička i kulturna istorija Srednjeg veka (do pada Zete 1499)*, EVRO,* Beograd, 1997.god.

Sakъzov Янko, Bъlgarite b svoята istoria*, "Heraklit" – A&H,* Sofia, 1993.god.

Stanoev Bončo: Pravoslavieto i Bъlgaria**,** *IK"Pravoslavie",* Sofia**,**1992.god.